

Dr Franjo KOŽUL — TRADICIONALIZAM U MODERNOJ
KONCEPCIJI VOJNE NAUKE

Tokom cijele postantičke istorije razvoja društva, najopštije imamo tri „modela vojnika”, odnosno vojske za zasebne socijalne grupe. *Najprije* je vojnik *servant*, u običnom žargonu sluga u pravom smislu te riječi. Razlika je u tome što je mogao biti servant ličnosti ili kolektivnog tijela — zavisno od opštih uslova i sistema o kojem se radi. U tom statusu vojnik je „štitonoša”, „skutonoša”, čuvar, unajmljen, plaćen i tako situiran kao unijen i reduciran na monofunkciju.

Drugi model je karakterističan za vrijeme snažnije klasne diferencijacije. U toj drugoj fazi, vojnički poziv postaje privilegija. Vršenje vojne funkcije postaje unosno i društveno uvaženo iz dva osnovna razloga: 1. što vojni poziv daje na izgled mogućnost materijalnog i političkog prestiža u društvu. Vojnik, odnosno vojska, postaje svijestan svoje moći i moći funkcije koju vrši. 2. Priroda njegovog zadatka je od vitalnog značaja za nacije koje se konstituišu ili su već konstituisane. Postalo je evidentno da stari koncept vojnika kao servanta nije održiv, ako se traži njegov lojalan odnos naspram vladajućih struktura. Tako se istorijski, najprije u Vizantiji, a zatim i u drugim sistemima, status vojnika radikalno mijenja.

Treći model bi se mogao definisati „vojnik kao obveznik”, a vojna funkcija kao nacionalna obaveza. To je, u stvari, savremeno stanje, stanje industrijske epohe. Dakle, ne status sluge i ponižavajući položaj, ali ne i socijalna privilegija. Iskustvo modernije istorije pokazuje da glorifikacija vojnog faktora i njegovo izdizanje iznad drugih socijalnih činilaca može da se preobrazi u faktor socijalne destrukcije. Istovremeno, došlo se do saznanja da degradiranje jedne od najvitalnijih funkcija društva može dovesti u pitanje njenu efikasnost, a na taj način bi se dovelo u pitanje opstojanje socijalne organizacije koju štiti upravo vojna struktura. Čitav smisao novijih ideologija je pokušaj da se moderni vojnik koncipira kao ukupnost međusobno suprotstavljenih elemenata. Naime, ide se za tim da se vojna funkcija definiše i kao obaveza i kao dužnost i kao satisfakcija. Za takvu koncepciju vojnika i vojne funkcije, moć

vještine prestaje. Za takvo poimanje vojnika i vojne funkcije nužne su nove, naučne pretpostavke — to više nije predmet treninga i vještine, nego traženja kauzalnosti i međusobne uslovljenosti među pojavama.

Inače, za savremeno stanje karakteristične su epohalne promjene. Stiče se utisak da su promjene tako radikalne, intenzivne i po tempu tako brze da izmiču našim saznanjima. To je sasvim nov kvalitet, gdje iščezavaju stare predodžbe o svijetu i pojavama, nestaju stari modeli i sistemi socijalnih organizacija, jer se njihov kvalitet iz osnova izmijenio. U sferi nauke a pogotovo u ovoj sferi, stari pojmovni instrumenti i stari kategorijalni sistemi, postaju nemoćni da objasne nov kvalitet koji se reprodukuje u procesu epohalnih promjena, posebice pod pritiskom tehnologije i tehnike. Sve to izgleda da je daleko ozbiljnije i radikalnije nego što stižemo da osmislimo, nego što se prelama u svijesti čovjeka. Što se tradicionalizam i ostaci starih poimanja, pristupa i metodoloških postupaka, naj snažnije zadržao u socijalnoj grupi koja se pragmatički i po inerciji definiše kao vojska ili vojna grupa, zato ima više razloga.

Kako mi vidimo stvarnost savremenog svijeta — dilema „nauka ili vještina”, mogla bi se transponirati na drugu dilemu — „nauka protiv nauke” ili „vještina protiv nauka”.

Kako je nauka golem sklop, moramo se odmah distancirati od univerzalnosti i uopštavanja, kako bismo izbjegli teror ustaljenih termina.

Kad kažemo „nauka protiv nauke” zvuči paradoksalno, ali to je istorijska realnost. Nigdje i nikada nije moć nauke iz porodice tzv. prirodnih nauka bila usmjerena i suprotstavljena, opet, tzv. društvenim naukama. Strašna sila tehničkih nauka koncentrisana je upravo na to da se suprotstavi zakonima društvenog gibanja i zakonitostima koju otkrivaju društvene nauke. Dakle, vojna vještina je već u tehničkom značenju postala nauka ili vještina i vojne tehničke nauke nalaze podudarnost u teorijskim premisama.

Drugo je pitanje da li je vojna nauka i društvena nauka i treba li da bude društvena nauka?

U toj sferi tradicionalno gledanje i koncipiranje vojnog fenomena i čovjeka u njemu još uvijek je dominantno. Zašto je to tako, teško bi bilo odgovoriti lapidarnom definicijom i zato ćemo pokušati da markiramo, sumarno, najosnovnije razloge za stanje kakvo u savremenosti jeste.

Prvo, istorija nudi ogromno bogatstvo činjenica da je uspjeh ili neuspjeh u ostvarenju ciljeva ljudske djelatnosti u ovoj sferi ljudskog djelovanja, umnogome, ako ne i presudno, zavisao od maštovitosti ličnosti (bosa) vođe, od vještine stratega, te od lukavstva i lične umješnosti taktičara. Dakle, cilj nije zavisio od spoznajnosti zakona i međusobne povezanosti uzroka i posljedica, a ni od njihovog naučnog objašnjenja.

To je čvrst temelj od kojeg se tokom istorije polazilo i istoriografija na tome gradila svoju platformu, povezujući sve socijalne promjene za ličnost ili grupu, bez sociološkog pronicanja u zakonitosti koje se ispoljavaju kao nužnost. Prema tome, iracional-

nim faktorima se davalo „počasno“ mjesto, i tako nauka u toj oblasti ljudskog življenja nije imala šta da traži.

Drugo, ni jedna armija u historiji nije imala zadatak da objašnjava stvarnost, da na osnovu saznanja odredi svoje ponašanje. U principu, cilj njene djelatnosti je očuvati stvarnost kakva jeste. U vršenju svoje funkcije oslonac vojne djelatnosti su predstavljali ili religijski oblik svijesti ili ideološko poimanje stvarnosti. Na bazi toga izgrađena je i samosvijest pripadnika, participanata u vršenju njihove funkcije, koju bi mogli uslovno iskazati poznatom frazom „vjeruj, ne ispituj“. Dakle, ispitivanje zadataka drugih struktura, a mehaničko ponašanje i djelovanje bili su odlika vojnika. Sva mudrost je reducirana na vještinu u ponašanju i djelovanju.

Treće, historijski vojnik je bio reduciran na instrument, njegovo ponašanje i djelovanje uvijek su bila instrumentalnog karaktera, a ne, prije svega, svjesno djelovanje. Uspjeh revolucionarnih pokreta, čini se, i može da se objasni zato što je čovjek u revoluciji istinski čovjek — ima osjećaj kreacije. U traženju novog kvaliteta on ne može biti reduciran na pasivno ponašanje, nego u traženju novog kvaliteta mora mu se priznati aktivna i kreativna funkcija — nije disciplinovani podanik nego revolucionar. To je ljudska inspiracija a ne dužnost i obaveza.

Tako, u prošlosti, vojnik kao klasni instrumenat, blokiran klasnim interesima za koje se pasivno opredjeljuje, nije ni predstavljao ništa nego sredstvo manipulacije.

Četvrto, bogatstvo iskustvenih činjenica iz prošlosti upravo pothranjuje tezu da vojna nauka nije nauka, nego vještina. Naime, u vrijeme kada se čovjek, kao pripadnik jednoj socijalnoj grupi, borio za голу fizičku egzistenciju, koja je bila ugrožavana od drugih, čitav problem je koncentrisan u pitanju kako se zaštititi? Na tom nivou vještina, lukavstvo i autoritet vođe osnovne su pretpostavke uspjehu. U izboru opredjeljenja, iskustveno čovek se opredjeljuje za vrijednosti grupe, odnosno socijalne realnosti kojoj pripada, bez obzira na kvalitet vrijednosti i odnosa. To je bio kriterij koji je motivisan fizičkim samoodržavanjem. Svako suprotno ponašanje se određivalo kao izdaja i socijalna destrukcija. To još uvijek nije iščezlo iz tradicije a pogotovo nije iščezlo iz svijesti. Moderne revolucije upućuju na saznanje da se čovjek opredjeljuje za nove socijalne vrijednosti koje nisu više svedene samo na fizičko održavanje. Moderni čovjek je izašao iz statusa zadovoljenja animalnih potreba jer se njegov vrijedonosni sistem transformira na višu historijsku razinu i tako intuicija, refleksi i mašta ustupaju mjesto razumskim dimenzijama i razumski spoznatim motivima za akciju.

Peto, dok je potencijal moći bio sadržan u ljudskom faktoru ili je ljudski faktor imao dominantnu poziciju u proračunima stratega, bitan zadatak je bio izgraditi mehanizam efikasne manipulacije ljudima i uspostavljanje stanja rutinskog ponašanja, bez uključivanja svijesti o cilju i traženja posljedica koje mogu proizići iz pokušaja da se ostvare često i patološke ambicije vojnih stratega, bez uklapanja u opšte zakonitosti razvoja društva i poznavanja za-

konitosti u ponašanju drugih. U vodi je inkorporirana svetost cilja koji motiviše na akciju i to je faktor vještine — a ne spoznaje.

Često, ni u jednoj socijalnoj realnosti, ni u jednom ljudskom djelovanju ne računa se toliko na moć iracionalnih sila kao u vojnoj djelatnosti. Kako su iracionalne sile snažan pokretač ljudske aktivnosti — nekada daleko ispred racionalnih motiva, svaki pokušaj nauke i naučnog objašnjenja tu prestaje, tu je nauka nemoćna.

Koristeći se tim instrumentom kao potencijom koji se napaja ideološkim sokovima, odvelo je mnoge omahnitale sile u kataklizmu nacionalnih i svjetskih razmjera. To je najplastičnije pokazala novija istorija kada se fireri počinju ponašati izvan svih zakonomjernosti, izvan svake realnosti. Primjera iz starije istorije također je mnogo kako su na temelju imaginarne moći, a na spoznajnosti kao nužnosti da se nešto treba ili mora dogoditi, velike imperije dolazile do pune propasti.

Sedmo, još su uvijek ideologije temelj građenja strategije i otuda proračuni da će se, u eventualnom sukobu, različitih ideologija čovjek modernog doba ponašati kao instrument, kao objekt manipulacije. Ako bi to bilo jedino pravilo po kome se ljudi savremenosti ponašaju i ideološki motivi jedini izazovi ljudske aktivnosti, onda zaista nauka u toj sferi teško da može nešto više učiniti (naravno, ovdje se misli na sociologiju, politologiju i druge nauke, koje se definišu kao društvene nauke). U tom slučaju stupaju na pozornicu kao nauke, ili je bar moguće da stupi moderna psihologija, fiziologija i druge biopsihološke nauke, koje pretpostavljaju ponašanje čovjekovo, pa je samo u pitanju kako najefektnije iskoristiti ponašanje i djelovanje, kako ga usmjeriti na racionalnost u postizanju zamišljenog cilja.

Tu, dakle, dolazimo do pitanja cilja i svrsishodnosti postojanja vojnih efektivna, odnosno u sociološkom određivanju svrhe postojanja zasebne socijalne grupe, koja po prirodi zadatka u modernoj podjeli rada mijenja smisao i socijalnu funkciju, zavisno od ideološkog sistema i sistema odnosa u društvu.

Osvajačke armije ni na etičkom ni na teorijskom planu nemaju bitne pretpostavke da svoju aktivnost zasnivaju na nauci, na naučnim temeljima, jer naučnost podrazumijeva otkrivanja zakonomjernosti i njihov slijed, koji se istorijski manifestuje kao zakon transformacije od nižeg ka višem, konkretnije od čovjeka—podanika ka istinskom ljudskom očovječenju, a takve pretpostavke osvajački koncepti armija nemaju — njihov temelj je sila i omahnitala osionost koja na duži rok mora krahirati.

Tu je strateški cilj osvojiti, pobijediti, pokoriti, dominirati i tiranisati, a to se sve suprotstavlja ljudskoj prirodi. Postavljenom ideološkom cilju podređene su sve druge vrednosti i tu dolazi do izražaja čitav arsenal tradicionalnih instrumenata koji mogu da podstiču čovjeka, da djeluju na najosjetljivija čula čovjeka — izvan naučnog objašnjenja.

Drugačije stoji sa armijama, a time i sa vojnim naukama u uslovima iščezavanja klasne diferencijacije, iščezavanja osnovnog kriterija diferencijacije — svojine. Konceptija odbrambenih

snaga i koncepti armija koje imaju cilj da odbrane čovjekovu slobodu, njegov integritet, a još više vrijednosti koje je on prihvatio, nalazi podudarnost sa prirodnim ponašanjem čovjekovim, na taj način ujedinjuju se racionalni i iracionalni motivi ljudskog aktiviteta, dakako ako se odbaci teza o potrebi rata kao socijalnoj higijeni.

Samoupravna struktura u Jugoslaviji iz temelja mijenja poziciju svih faktora od utjecaja, mijenja tradicionalne poglede na svijet i pojave u svijetu. U tim uslovima traži se spoznaja stvari, otkrivanje tajni u pojavama od svih i svijetu, a time i u vojnoj strukturi. Psihologija i biće samoupravnog vojnika ne gradi se na iluzornoj slici stvarnosti, nego na realnom tlu. Uz te pretpostavke nauka dobiva svoje mjesto. Vojnik našeg modela je anticipiran kao totalan čovjek, privremeno ili trajno opredijeljen za jednu društvenu djelatnost u podjeli rada kao i svaku drugu djelatnost uopšte, ali se izdvaja u zasebnost zbog izuzetne i specifične socijalne funkcije.

Prema tome, uopšte, vojnik samoupravnog društva je čovjek kao i svaki drugi, a ne instrument manipulacije. Otuda izučavanje i temeljenje njegovog ponašanja mora naći oslonca na naučnoj analizi, a ne na vještini. U stvari, ovdje su u pitanju dva nivoa analize. Svaki složeni socijalni fenomen je moguće izučavati na različitim razinama, a time i vojnika kao individualnost, a posebno socijalnu grupu koja obavlja vitalnu funkciju društva.

Naše razmišljanje i zaključivanje, koje iz toga rezultira, ide za tim da pokaže da nauka u vojnoj strukturi i vještina nisu međusobno isključive — radi se o dva nivoa — analize. Ako bismo prihvatili automatizam ponašanja na bazi opštih naučnih i teorijskih pretpostavki, onda zapadamo u fatalnost koja rezultira iz teorije o determiniranosti. U tom slučaju vojna naobrazba bi postala besmislica. S druge strane, time bi siromaštvo metoda i ovlađivanje modernim instrumentima odbrane moglo da prouzrokuje dalekosežne posljedice, jer naša istorija nije izolovan laboratorij da bismo se mogli ponašati po principu slobodnog izbora.

Vojna vještina kao tradicionalno dominantno sredstvo djelovanja vojne strukture ne gubi u vrijednosti ako se izuče opšte tendence i opšte zakonomjernosti u razvoju ljudskog društva u koje se i struktura armije mora uklopiti. U suprotnom, koncepcija bi se gradila na vještini, a vještina, bez drugih pretpostavki, može da se preobrati u svoju protusnagu — ili vremenom izgubi oslonce u teoriji. Cilj samoupravne zajednice nije klasni u klasičnom značenju te riječi, pa prema tome ni vojni potencijal nije namijenjen za očuvanje otuđene sile, klase u klasičnom značenju. Njen cilj je očuvati vrijednosti koje su opšte prihvaćene, a da bi se one sačuvale nužno ih je spoznati, a to nije vještina.

S druge strane, da bi se očuvale vrijednosti zajednice koncentrisane u pojmu samoupravljanje, nisu dovoljni samo volja i intelektualna pretpostavka — nego uz te pretpostavke nužna je opet vještina, a to nije predmet naučnog istraživanja. Kako smo već rekli, pojam nauka je veoma složen i kompleksan i mnoge nauke imaju dodirne tačke sa vještinama ili se manifestuju kao vještina. Pri-

rodne nauke, u nekim specijalnostima vojne djelatnosti, uslov su bez kojeg se ne može, ali to i nije sporno.

Koncepcija opštenarodne odbrane, u uslovima sistema samouprave je sasvim nov model vojne strukture, koja se više ne može temeljiti na treningu i specijalnim vještinama kao mogućnosti da se rutinom ostvari željeni cilj. Takav, sasvim nov model funkcije odbrane, zahtijeva teorijsku osnovu i tu se teorija može osloniti na naučne temelje. Obično se misli da je, kada je u pitanju armija i vojni fenomen uopšte, to sfera politike i ideologije, a njeno ostvarivanje stvar vještine koju posjeduju samo „neki“, zasebno pripremljeni pojedinci. Međutim, ako se koncipira model „nacija kao potencijalna vojska“, onda je pitanje kako je moguće uspostaviti sasvim nov model socijalne organizacije bez čvrstog oslonca na neki teorijski sistem i bez naučne fundiranosti? Nova organizacija nije plod mašte kreatora, nego njeno biće izrasta iz sistema koji određujemo kao samoupravljanje. Kako je samoupravljanje princip na kojem se grade organizacione strukture onda u aspektu vojne nauke to znači i samoodbrana u transformiranom smislu, koja više nije psihička kategorija, ni refleksivno djelovanje u samoodbrani, nego samoodbrana kao svijesno ponašanje — spoznata nužnost ne samo radi fizičkog opstojanja nego i radi očuvanja ljudskog dostojanstva koje je također postalo samosvijest.

Ako smo mi na nivou stvarnosti, onda nam se čini da je tradicionalizam u vojnoj nauci najviše zastupljen, iako nije samo u vojnoj nauci. S druge strane, misterija i spiritualizam su se držali u pojmu „vojno“ i otuda maksimalno zatvaranje socijalnih grupa koje obavljaju najvitalniju funkciju društva i tako nauka ili ispušta iz kruga interesovanja vojnu strukturu, ili joj se pak uskraćuje mogućnost da ponikne u sadržaj djelovanja i ponašanja kakvo se ostvaruje u vojsci. Tu se koncentriše potreba međusobne povezanosti otvaranja novih mogućnosti izgrađivanja originalnog modela svenarodne odbrane.

Napokon, ako se vojnik definiše kao racionalno i ljudsko biće, onda svaki kontakt i svako djelovanje na njegovo ponašanje mogu biti samo onakvi kakvi su i prema svakom čovjeku, bez obzira na socijalnu funkciju koju vrši. U suprotnom, on postaje žrtva iracionalnih sila i sam u ponašanju postaje iracionalan instrument. Vjera suvremenog čovjeka nema za osnovicu spiritualizam, nego naprotiv racionalne vrijednosti i tako sve dok smo na tlu vjere i imaginacije, vještina zauzima dominantan položaj, a nasuprot racionalne kategorije, dakako, mogu se naučno spoznati i objasniti.

Naša praksa inače ulazi u fazu raskidanja sa tradicijom i tradicionalnim gledanjem na sasvim nove kvalitete i otuda ni vojna teorija, odnosno nauka, ne može i ne smije zaostajati za opštim dostignućima. Njena specifičnost je adekvatna specifičnosti našeg modela upravljanja, odnosno odnosa u društvu.

Iz svega, čini se da je naš stav sasvim precizan i zaključak da je dilema „nauka ili vještina“ fingiran u vještački problem. Ako se nauka može definisati kao moguća u onim društvenim oblicima

stvarnosti koji imaju zajedničko za razliku od individualnih pojava, i ako je njen zadatak da otkriva zakonitosti društvenih pojava, onda za nauku to postaje izuzetno interesantno i do sada malo istraženo područje ljudskog života.

S druge strane, ako je čovjek u Marksovoj definiciji „sveukupnost društvenih odnosa”, zar je moguće čovjekovo ponašanje i djelovanje u specifičnoj funkciji reducirati na vještinu i rutinsko zanimanje, bez obzira kojoj socijalnoj grupi pripadao. Time bi se i savremeni čovjek jednako kao i primitivac svodio na instrument.

To što ljudska misao luta u traženju da objasni dosada neobjašnjene pojave i procese nije karakteristično samo za sferu koja nas ovdje interesuje — sve nauke koje su se izdvajale u zasebnost iz korpusa nauka, prošle su takvu fazu. Dakle, ako je naučna misao nemoćna da danas otkrije tajne ljudskog ponašanja u specifičnoj funkciji, da otkrije zakonomjernosti i kauzalitet, to ne znači da oni i ne postoje u realnosti pojava.

Vojsku kao zasebnu socijalnu grupu dijeli od drugih specifičnost zadatka, jer prividno stoji kao ljudska potencija, a ne aktivna socijalna sila. To je tradicionalizam i klasično poimanje socijalne kategorije koja se određuje kao armija. Međutim, ako se prizna naša stvarnost, onda je to sasvim nov kvalitet. U tom slučaju cijela nacija je potencijalni vršilac takve funkcije, a oni koji aktivno i privremeno vrše takvu funkciju nisu pasivan instrument zaštite vladajuće klase, nego faktor socijalne samoodbrane. Još jednom da svedemo naše osmišljavanje na osnovni zaključak. Vojna vještina i vojna nauka se međusobno ne isključuju, nego se radi o dva različita nivoa, kao uostalom i u svim drugim sferama. Prema tome postoji: reprodukcija kao, djelovanje, kao rad i djelatnost i kreacija kao stvaralaštvo.

pukovnik Mihajlo VUČINIĆ — VOJNA NAUKA — NAUKA ILI VEŠTINA

Smatrao sam da se u dosadašnjim raspravama, naročito posle polemike u časopisu „Vojno delo”, iskristalisalo mišljenje da je vojna nauka — nauka i da to više nije sporno. Takva teza je argumentovano zastupljena i u uvodnom referatu generala Steve Ilića na Simpozijumu o Vojnoj nauci. Međutim, u nekim saopštenjima (koreferatima za taj simpozijum ponovo se pokreće pitanje — nauka ili veština?

U saopštenju pukovnika Save Popovića¹ „Neka pitanja odnosa vojne nauke i drugih društvenih nauka” zastupa se mišljenje „da nema naučnog osnova za postojanje sveobuhvatne vojne nauke, odnosno sveobuhvatnog sistema vojnih nauka”... „Teorija ratne veštine je učenje o veštini ostvarenja ciljeva i odluka politike sredstvima oružanog nasilja”.

¹ Pri stavovima iz saopštenja ostao je i u raspravi na simpozijumu, koja je objavljena u *Vojnom delu* 5/70.

Uprošćeno i eklektično prilaganje ratu, oružanoj borbi i vojnoj organizaciji uopšte, moralo ga je dovesti do zaključka „da se praktična strana vojne delatnosti sastoji u svojevrsnom spajanju političke i stručno-tehnološke delatnosti, političke i tehničke organizacije, političke borbe sa tehničkim sredstvima, a to spajanje je u praksi do najvećeg stepena veština”.

Naime, rat (oružana borba) i vojni kompleks uopšte, ne shvata se kao objektivna i (relativno) samostalna društvena pojava (realno društveno biće), kao stanje odnosa u društvu i proces sukoba koji imaju svoja svojstva i zakonitosti i nisu samo „svojevrsna spajanja”. Uostalom, koja oblast društvene delatnosti nije „spajanje” pomenutih faktora. Vojni kompleks nije samo delatnost o ratu, već je skup institucija i u miru (armija je ekonomska, politička i društvena realnost, grupacija ljudi sa odnosima prema društvu i u svojoj strukturi, itd.). Iz toga proizilazi *delatnost* ne samo u ratu već i u miru.

Po autorovom saopštenju, „sa društveno-političkog stanovišta, oblici vojne organizacije i način vođenja oružane borbe neposredni su proizvod soleta društveno-političkih činilaca koji izrastaju na osnovi određenih ekonomskih uslova i od početka do kraja su prožeti politikom i društveno-političkim odnosima. Sa stručnog, tehničko-tehnološkog stanovišta, oružane snage su od početka do kraja specifična tehnička organizacija za proizvodnju smrti i rušenja, a oružana borba proces proizvodnje smrti i uništavanja.”²

Pošto se pošlo od takvog uproštenog „svojevrsnog spajanja” društveno-političkih i tehničkih faktora, vojnoj nauci se osporava mogućnost otkrivanja i spoznaje objektivne istine. Ta spoznaja se svodi na tehniku i pravila izvršenja zadataka, tj. na veštinu. „Specifika kako vojne delatnosti, tako i teorije o ratnoj veštini, upravo je onaj faktor koji uslovljava, s jedne strane, naučnost teorije ratne veštine, ali, s druge, i čini da je ona i manje naučna, ne samo od primenjenih nego i političkih nauka. Teorija ratne veštine nije jasno određena kao čista nauka, sa sopstvenim ne samo predmetom nego i metodom”, Po autoru, način donošenja vojnih odluka, ispitivanje efikasnosti ratne tehnike, operativno istraživanje itd., i pored specifičnosti postupaka, nisu instrumenti posebnog vojnonaučnog postupka ni metoda.

Da teoriju ratne veštine treba pre „nazvati teorijom veštine nego naukom” navodi se nekoliko razloga, koji, po mom mišljenju, navode baš na suprotan zaključak.

Navodeći argument da se u oružanoj borbi ne savlađuje samo pasivan otpor prirode (kao u praksi tehničkih nauka) „niti, pak, aktivan, ali relativno miran otpor ljudi” (kao u političkoj borbi u

² Umesto komentara: prilikom izbora za školu rezervnih oficira, jedan kandidat je odbio da bude rezervni oficir — motivišući to rećima „da ne želi da bude učitelj zločincima”. Zar naše oružje nije oružje mira i barijera zločinima eventualnog agresora? Naša koncepcija ONO se odrekla rata i svih oblika nasilja u rešavanju sporova među državama, ali smo čvrsto rešeni da *oružanom borbom prvenstveno* branimo slobodu i nezavisnost svoje zemlje.

miru), već najoštrij oblik otpora naoružanih ljudi, u saopštenju se upoređuje privredna organizacija u procesu rada sa vojnom jedinicom u procesu borbe. Pored sličnosti (podela rada po sredstvima za proizvodnju, odnosno, po autoru, za ubijanje i rušenje (!) — a zašto ne za odbranu, za sprečavanje ubijanja i rušenja — zatim po izradi programa, donošenju odluka, itd.) postoje i bitne razlike. Naime, stručna odluka u preduzeću može se tačno predvideti, tj. utvrditi način izvršenja, angažovanja snaga i sredstava, vreme, itd. Istovetne stručne odluke moguće su u svakoj adekvatnoj privrednoj organizaciji. Međutim, po mišljenju autora, sa odlukom vojne jedinice i njenom realizacijom u borbi stvar je drugačija. Tu, naime, postoji bezbroj mogućnosti, a istovetnost je gotovo isključena, jer se radi o savlađivanju suprotne volje ljudi sa njihovim odlukama i postupcima, što zavisi od mase promenljivih faktora, koje nije moguće predvideti i naučno utvrditi.

Takvo rezonovanje nameće nekoliko pitanja.

Poređenje sa privrednom organizacijom je dobro, ali nije do kraja sprovedeno. To što se u privrednoj organizaciji može doneti stručna odluka, može se potpuno isto učiniti i u vojnoj jedinici (na primer, gađanje istim oružjem pod istim uslovima je u svakoj jedinici isto, pokret kolone, raspored snaga takođe, itd.). No, samom proizvodnjom privredna organizacija je obavila samo pola posla, jer svoje proizvode treba i da realizuje na tržištu. Stručnom odlukom o proizvodnji ne može da se realizuje roba na tržištu, za to su potrebne druge stručne odluke koje se donose na osnovu zakona tržišta. Zar tržište nije svojevrsno područje oštre ekonomske borbe gdje se suprotstavljaju volje ne samo proizvođača istih produkata već i volje širokog kruga potrošača. Koliko tek tu ima neizvesnosti! Zar to nema neke analogije sa oružanom borbom, barem što se tiče metoda u utvrđivanju objektivnih zakonitosti. Ako vladaju ekonomski zakoni na tržištu, koje priznaje i dalje istražuje ekonomska nauka, zašto bismo osporavali postojanje zakona u pripremi i vođenju oružane borbe, a naročito potrebu za naučnim istraživanjem i saznanjem tih zakona i procesa. Spoznaja stanja je prvi stupanj naučnog saznanja, to je samo osnova za dalji naučni rad. Ostati samo na ratnoj veštini znači polaziti od dogmatskih, empirijskih principa u pripremi i vođenju rata i oružane borbe.

Neodrživa je i druga teza u kojoj se kaže „da je mogućnost naučnog spoznavanja i predviđanja u oblasti vojne izgradnje i oružane borbe mnogo složenija nego u oblasti politike i političke borbe uopšte”.³ Naime, oružana borba je najoštrij oblik sukoba u političkoj borbi, ona ne traje neprekidno, politika može da koriguje greške, dok su mogućnosti za korekciju vojnih odluka u borbi „skoro neznačajne”, itd.

Problem, po mom mišljenju, nije u tome. Nije bitno da li su uslovi složeni i koliko su složeni, već *postoje li zakonitosti u ratu*

³ Autor je u celokupnom razmatranju, politici dao apodiktičku ulogu što podstiče na razmišljanje i o monopolu i „svemoći” politike, što je, takođe, opasnost, možda, čak i veća od bilo kog drugog monopola.

i oružanoj borbi, što čini osnovu sadržaja vojne nauke. Upoznavanje tih zakona i tendencija, bez obzira na teškoće, naučno je saznanje na osnovu koga se mogu preduzimati mere za očuvanje mira, pripremati za odbranu, predviđati karakter i fizionomija rata, način borbenih dejstava, struktura oružanih snaga, itd., što je u savremenim uslovima neophodno za očuvanje mira, slobode i nezavisnosti zemlje. Prema tome, opravdanost postojanja vojne nauke počiva na činjenici da u oružanoj borbi deluju objektivne zakonitosti koje nauka može i mora da otkriva, odnosno da oružana borba nije zbir slučajnosti. Ostajanje na empirijskom izučavanju samo prošlih ratova, bez otkrivanja novih zakonitosti i tendencija, bez angažovanja svih naučnih potencijala koji izučavaju rat i oružanu borbu sa svojih aspekata, može imati teške posledice u pripremi društva za odbranu.

Po mišljenju autora saopštenja, naučna saznanja u vođenju oružane borbe, mogućna su samo u opštim crtama, kao tendencija i verovatnoća. „Mogu se uočiti neke bitne tendencije u pogledu razvoja i oblika vojne organizacije, fizionomije eventualnog rata i efikasnosti oružane borbe”, ali naučno predviđanje toka i ishoda konkretne operacije, boja ili bitke, na osnovu spoznaje objektivne zakonitosti, takvo je da se gotovo može *zanemariti*. Prema tome, mi nismo u mogućnosti da dočaramo i saznamo sliku eventualnog rata, da procenimo agresora, njegove mogućnosti, naoružanje, efektivne, način dejstva, itd. Kuda bi nas to odvelo? Kako i na čemu ćemo graditi svoju strategiju?

I u primeni vojnotehničkih sredstava i sistema, „naučna spoznaja je veoma ograničena” — smatra S. Popović. Zar upotreba oklopnih snaga, artiljerije, avijacije, itd. ne traži ne samo tehničko, već znanje utvrđeno na objektivnim zakonima oružane borbe. Kako organizovati te jedinice, kako, na primer, postaviti artiljeriju na vatrene položaje, birati ciljeve, izračunati elemente, itd. bez vojnostručnih znanja, koja jedino može dati vojna nauka.

Da analiziramo i Engelsov citat iz saopštenja. „Ustanak je veština isto tako kao i rat, isto kao i druga vrsta veštine. *On podleže izvesnim pravilima čije zanemarivanje dovodi do propasti onu partiju koja ih se ne pridržava...*” (podvukao M. V.). Engels je zaista bio u pravu, ali ne kako je interpretirano u saopštenju S. Popovića, već obratno.

Reč je upravo o tim *pravilima* — dodao bih *zakonima* — kad se raspravlja o ratu i oružanoj borbi. Te zakone (pravila) mora da izučava vojna nauka. Oni su složeni, teže ih je otkriti i teorijski objasniti, ali zar to znači da zbog toga treba da negiramo vojnu nauku, da se demobilishemo pred naporima. Baš je Engels insistirao da se ta pravila (zakoni) poznaju i da ih se mora pridržavati. Končno, i sam ustanak i revoluciju proletarijata pripremila je nauka. Klasici marksizma su radničkoj klasi dali idejno — na nauci zasnovano — oružje, odnosno, naoružali je znanjem o njenoj istorijskoj ulozi, oblicima i načinu klasne borbe.

Oružana borba je specifičan, relativno samostalan, i koherentan skup pojava, povezan zakonima i tendencijama koji su predmet vojne nauke. Ti zakoni oružane borbe, kao i sama borba, imaju svoju evoluciju. Njih je potvrđivala i stvarala nova istorija od sukoba robovlasničkih falangi, feudalnih konjanika, buržoaskih osvajača do savremenog rata i oružane borbe. Prema tome, samo primena, umenje i veština ne mogu imati dominantan značaj, njih treba postaviti na pravo mesto u celokupnom sistemu saznanja. Ostati samo na teoriji o veštini znači baviti se samo subjektivnom delatnošću, a ne i činjenicama, zakonima i tendencijama objektivne stvarnosti.

U koreferatu generala D. Dozeta „*O strategiji*“⁴ se konstatuje „da strategija mora biti i nauka i veština, a naročito veština“.

Neosporna je činjenica da je strategija nauka i veština ali svoje mišljenje bih formulisao nešto drukčije od koreferata. Strategija kao grana vojne nauke je *nauka i veština, a naročito nauka, i to primenjena nauka*, koja je usmerena na spoznaju i praktično rešavanje sasvim određenih problema iz oblasti odbrane zemlje i vođenja rata i oružane borbe. Prema tome, ona je samostalna, specijalna i teorijska nauka, tačnije — *sistem vojne nauke*.

Kad je reč o nauci, i nju treba staviti na pravo mesto. Apodiktička uloga nauke, odnosno svemoć nauke, može biti štetna jer može da negira stvaralaštvo masa, inicijativu i kreativnu ulogu ličnosti. Naime, između nauke i prakse postoji tzv. momenat stvaralaštva u kome se izražava i dolazi do izražaja kreativna sposobnost ličnosti i masa. Taj momenat stvaralaštva je sve manji što se nauka i saznanje sve više razvijaju. Veština⁵ kao delovanje subjektivnog faktora predstavlja široko polje za ispoljavanje talenta u traženju najboljih rešenja. Međutim, veština je u osnovi preobraženo saznanje.

Dilema da li je vojna nauka nauka ili veština, ne ispoljava se drugačije već kao poznata dilema odnosa nauke i veštine, odnosno teorije i prakse. Ta dilema je, uostalom, prisutna i u drugim, a ne samo u vojnoj nauci. Nauka i veština nisu međusobno razdvojene niti su suprotne jedna drugoj, mada su različite po metodama rešavanja problema. Nema nauke koja ne bi imala i svoju primenu u praksi. Bez toga bi i vojna nauka izgubila svoju svrhu.

Svaka nauka utvrđuje zakone, principe, opšta saznanja, itd., koja se kasnije primenjuju u praksi i to znanjem i veštinom onih koji realizuju postavljene ciljeve. Veština je, u osnovi, primenjivanje zakona, teorija i principa apstraktne nauke na konkretne uslove i u konkretnoj oblasti ljudske delatnosti. Prema tome, veština je potrebna u realizaciji zakona i principa svake nauke: politike, ekonomije, medicine, itd. U tom smislu, ne bih, bez opasnosti da se iz-

⁴ U izlaganju na simpozijumu (objavljeno u *Vojnom delu* 5/70.) D. Dozet je ostao pri svojim stavovima iz koreferata, koji se ovde citiraju.

⁵ *Vidi*: Akademik prof. dr Lukić: *Vojne discipline — nauke ili veštine*, *Vojno delo* 5/70.

lažemo subjektivizmu, izdvajao strategiju ni vojnu delatnost uopšte. Otuda je za mene sporan stav u pomenutom koreferatu, gde se kaže"... da ni subjektivna svojstva stratega i taktičara ne smemo zanemariti. Takva svojstva za nauku i naučnike mogu biti irelevantna, a za ratnu veštinu, nisu". Zar je ratna veština toliko subjektivistička da u njoj subjekti stoje iznad zakona, premda to nije slučaj u drugim naukama. Rat je objektivni proces u kome ne vladaju subjektivne sile. Isticanjem subjekta negira se nužnost, zakoni pa i sam rat spuštaju se na nivo slučajnosti i stihije.

I dalje, u koreferatu se kaže: „Strategija i taktika u velikoj mjeri zavise od talenta, intuicije, mašte, snalažljivosti, hrabrosti, motivacije, smisla za realnost i osjećanja situacije, brzina ocjena i donošenja odluke, upornosti, lukavstva, improvizatorskog duha moralne i psihičke konstitucije ličnosti itd". Sve te osobine dokazuju upravo suprotno, jer postavljaju subjekat u objektivnu sredinu. Ovde se subjekt ispoljava u vidu bića koje vlada takvim znanjem da realno ceni konkretne pojave i u skladu s tim određuje najcelishodnije postupke. Ti postupci će biti dobri i uspešni, prvenstveno ako subjekat ima znanja, a ne samo talenat i druga „izuzetna" svojstva. No, ni strategija ni taktika nisu zavisne od subjekta, jer su uvek određene drugim faktorima. Subjekt radi na njihovom sprovođenju, birajući optimalne uslove, oblike i metode za pretvaranje mogućnosti u stvarnost.

Mada se u pomenutom koreferatu zalaže za nauku i veštinu, autor ipak favorizuje veštinu.

„Kad je u pitanju društveni život pa, prema tome, i rat i oružana borba, nauka može da otkrije tendencije razvitka. Pravilnost dešavanja prema otkrivenim tendencijama po pravilu se ne svodi na jednu jedinu varijantu; obično ih ima više, često i sasvim divergentnih. Kad je u pitanju rat — divergencija oscilira od pobeđe do poraza. A u tome i jeste jedno od suštinskih svojstava društvene prakse". Neosporne su protivrečnosti, čak neprekidan sukob suprotnih tendencija u toku rata i oružane borbe. Ali niko ni pobeđu ni poraz (tj. ishod rata) nije prepuštao slučaju nego je težio da spozna i iskoristi sve uslove, faktore i mogućnosti da bi obezbedio pozitivan ishod rata.

I dalje, u koreferatu se kaže: „Garancija za izbor i uspešnu realizaciju prave osnovne tendencije, a to znači i garancija za primenu naučnih principa leži u strategiji (u ratnoj veštini u celini) shvaćenoj i kao nauka i kao veština. Takvu fundamentalnu revolucionarnu ulogu strategija može izvršiti jedino ako nije skup slučajnih, neodgovornih i avanturističkih poteza (jer, bi u protivnom bila blankizam, teror i avantura) već naučna, kreativna, do najveće mere akciona, realna, životna, praktična, fleksibilna i dinamična aktivnost. Zbog toga strategija mora biti i nauka i veština, a naročito veština".

Zar veština, takođe, ne pruža više varijanti i to često (još više) divergentnih. Zašto nauka ne može spoznati sve te varijante ili

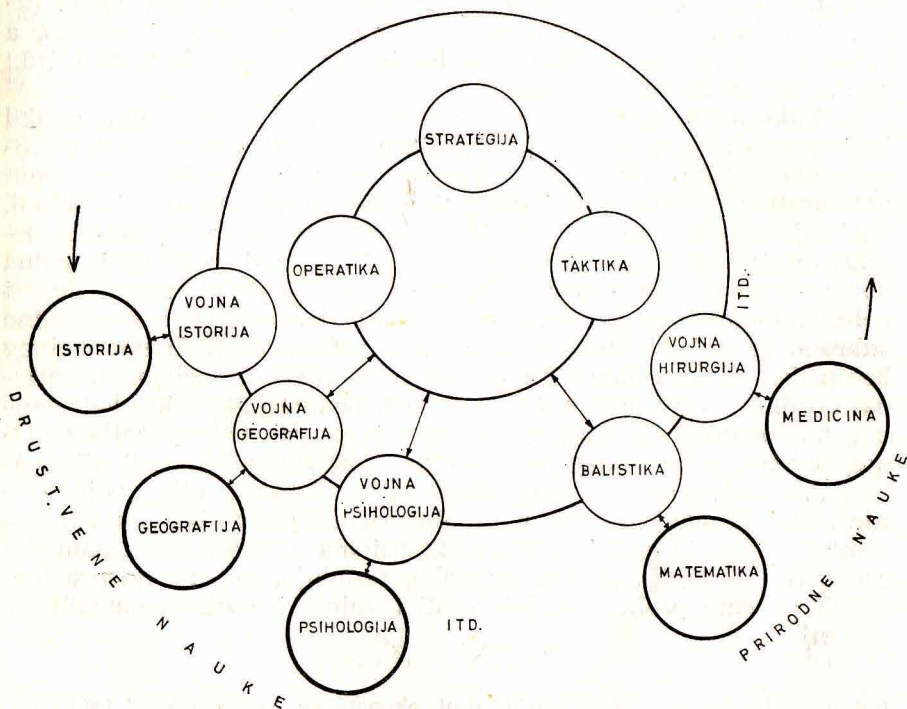
barem najveći broj. U izboru jedne od alternativa nauka je sigurno bliže istini, jer je, pored ostalog, i objektivna (naučna). U veštini je uvek snažnije prisutan element subjektivnog nego u nauci, a to znači i jednostavnog, što ne garantuje optimalan izbor. Veština bira iz niza alternativa, pre svega, subjektivnim metodom. Otuda i zahtev za posebnim svojstvima ličnosti stratega i taktičara.

Zašto je vojna nauka u prvom redu primenjena nauka?

Razvrstavanjem vojne nauke u grupu primenjenih nauka podvučen je njen karakter. Naime, razlika između fundamentalnih nauka i primenjenih je samo u njihovoj neposrednoj svrsi. Prve izučavaju zakonitosti pojava, bez obzira na njihovu neposrednu primenu, a druge se izučavaju prvenstveno zbog praktične primene.⁶

Prilog 1

SISTEM VOJNE NAUKE



To znači da smo samim razvrstavanjem vojne nauke u primenjenu nauku podvukli njenu orijentalnost ka izvršenju, optimalnom korišćenju u praksi zakona, normi, teorija.

⁶ Vidi prof. dr A. Stojković — „O vojnoj nauci” Vojno delo 3/69.

Svi ćemo se složiti da jedino vojna nauka ne izučava rat, oružanu borbu, oružane snage, odnosno vojni kompleks, već da taj zadatak imaju i sociologija, istorija, psihologija, itd. One izučavaju vojni kompleks sa svojih aspekata. Međutim, vojna nauka mora da se koristi rezultatima svih nauka za dublju spoznaju rata, oružane borbe, itd.⁷

Na simpozijumu se vodila interesantna polemika i o sistemu vojne nauke. Oni drugovi koji su osporavali postojanje sistema vojne nauke nisu dali naučne argumente. Ostali su na uopštenim, pre svega političkim kvalifikacijama i pretpostavkama. Zalažem se za sistem vojne nauke (vidi šemu). Ako odbrana zemlje predstavlja veliki sistem, što je činjenica, zašto da taj sistem nema svoju naučnu osnovu i sistem vojne nauke. Taj sistem je originalan i specifičan, kao što je i vojni kompleks takav. Zašto onda tražiti adekvatnu i identičnu sličnost sistema vojne nauke ili jedinstven metod, adekvatne veze itd. kao što je slučaj sa drugim naukama.

Ono što povezuje nauke koje se bave vojnim (odbrambenim) kompleksom u sistemu vojne nauke je *predmet istraživanja* (rat, oružana borba, oružane snage itd.). Okosnica, koheziona spona (unutrašnji krug) tog sistema je — strategija operatika i taktika, a ostale nauke (vojna sociologija, vojna istorija, vojna ekonomija, itd.) na spolnjem su krugu sistema.

Zalažući se za sistem vojne nauke, ne znači da vojnu nauku pretvaramo u „nauku nad naukama“, niti se zalažemo za neku „vođecu nauku“ itd., niti su izvori te teze u „vojniziranju“ društvenih delatnosti tj. u svojevrsnoj militarizaciji društva, već u objektivnoj, naučnoj argumentaciji i realnosti vojnog kompleksa. Društvena osnova militarizacije nije u tome hoćemo li priznati ili ne da je vojna nauka — nauka, ili sistem vojne nauke, već u društvenoj poziciji i političkoj ulozi vojnog kompleksa. Naša koncepcija opštenarodne odbrane je dala idejnu osnovu za pravilno postavljanje vojnog kompleksa u naš društveni mehanizam. U SAD, na primer, ne priznaju vojnu nauku, niti sistem, ali ipak znamo kakva je uloga vojnog kompleksa u američkom društvu i politici. Organizacija naučnog sistema vojne nauke, u čijem će utvrđivanju i razradi učestvovati sve kreativne i naučne snage našeg društva, nije „vojniziranje“, već garancija da ćemo uspešno realizovati zadatke u odbrani zemlje. Drugo je pitanje odnosa tog sistema prema drugim naučnim sistemima u zemlji, podela zadataka, saradnja, itd., što je predmet daljih naučnih praktičnih delatnosti i vojnih i civilnih naučnih institucija.

Y X X

— Potpukovnik Ljubomir PETROVIĆ dipl. ekonomista — PREDMET I METOD VOJNE EKONOMIKE

Oružane snage su jedan od najstarijih i najsloženijih organizacionih, tehničko-tehnoloških i ekonomskih sistema. Međutim, njihovo društveno biće je tek poslednjih dvadesetak godina postalo

⁷ Vidi: general Nikola Pejinović, Isto, *Vojno delo* 3/69.

predmet kompleksnih ekonomskih i drugih istraživanja. Cilj ovih istraživanja je da se oružane snage najcelishodnije, najekonomičnije i najrentabilnije izgrade, perspektivno planiraju i racionalno svakodnevno posluju. Ovu materiju izučava fundamentalna naučna disciplina koja se naziva „vojna ekonomika”. S obzirom na njeno mesto među vojnim i ostalim naukama, vojna ekonomika, naročito u poslednje vreme, privlači i u nas sve više pažnju kako na vojnom tako i na civilnom sektoru.¹ Njena determinacija kao naučne discipline još je u toku, tako da o čitavom nizu otvorenih pitanja i problema postoje ne samo različita, nego dijametralno suprotna stanovišta,² što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da ova materija godinama nije kreativno kretana napred. S obzirom na zaostajanje ekonomske misli u JNA, nagomilavanje nerešenih teorijskih i praktičnih pitanja iz ovog domena i dr., ova različita, a često i nedovoljno konfrontirana stanovišta, prirodna su posledica određenog stanja stvari. Radi razvijanja i afirmacije ekonomske teorije u JNA, ova različita gledišta ne bi trebalo prećutkivati. Naprotiv, neophodno je korektno, argumentovano i strpljivo sučeljavanje ovih gledišta, kako bi se kroz principijelnu borbu mišljenja došlo do objektivne istine.

Jedno od najrasprostranjenijih gledišta, a može se slobodno reći i vladajućih, oficijelnih, u nas je da se vojna ekonomika, kao primenjena ekonomska disciplina, „bavi proučavanjem i formulisanjem principa i metoda u raspolaganju i trošenju sredstava u armijskim delatnostima i Armiji u celini, s ciljem da se pri izvršavanju zadataka i materijalno-finansijskom obezbeđenju jedinica i ustanova, postignu maksimalno mogući rezultati i ciljevi uz što manji utrošak materijalnih i finansijskih sredstava.”³ Ne bismo se mogli složiti sa ovom definicijom, jer ovakvo shvatanje vojne ekonomike (primenjena umesto fundamentalna naučna disciplina) degradira je na deskripciju prakse u materijalnom i finansijskom poslovanju, zbog čega je bilo krupnih šteta, kako u daljoj tako i bližoj prošlosti, i to u teoriji i praksi. Stoga je u JNA preko dvadeset godina egzistiralo takvo statično materijalno-finansijsko poslovanje koje je pre-

¹ U tom pogledu održano je u Beogradu 26. i 27. novembra 1969. godine Savetovanje o unapređivanju ekonomike u JNA, kome je prisustvovao veliki broj ekonomista iz armije i građanstva.

² Detaljnije o tome vidi sledeće izvore iz materijala sa Simpozijuma o vojnoj nauci, održanog 22. i 23. juna 1970. godine u Beogradu:

- Ljubomir Petrović, „Ratna ekonomika i vojna ekonomika kao discipline vojnih i ekonomskih nauka”, koreferat za Simpozijum;
- Miloš Sindić, „Ekonomija opštenarodne odbrane”, naučno saopštenje na Simpozijumu;
- Dimitrije Mirković, „Ekonomija narodne odbrane (vojna ekonomija) kao nauka u definisanju i realizaciji ekonomskog sistema snabdevanja narodne odbrane naoružanjem i opremom u samoupravnom socijalističkom društvu”, naučno saopštenje na Simpozijumu.

³ Citirano prema sledećem izvoru: pukovnik Pavle Pećanić, diplomirani ekonomista, „Uvod u ekonomiku JNA”, skripta za Intendantsku vojnu akademiju, Beograd — 1970. godine, strana 3.

dstavljalo anahronizam u našem društveno-ekonomskom sistemu. Takođe je međusobna povezanost i uzajamna uslovljenost vojne ekonomike sa organizacionom izgradnjom oružanih snaga, perspektivnim vojnim planiranjem, teorijom sistema i metodama rukovođenja i upravljanja, predstavljala potpuno zapostavljene domene i aspekte vojne ekonomike u svoj njenoj složenosti.

Pravilno određivanje mesta vojne ekonomike u okviru ostalih naučnih aktivnosti u armiji pretpostavka je njenih fundamentalnih načela, bez kojih proces istraživanja ne bi mogao da se kreće željenim pravcem niti da pruži očekivane rezultate.

POJAM VOJNE EKONOMIKE

Vojna ekonomika je fundamentalna naučna disciplina koja izučava sve ekonomske manifestacije vezane za oružane snage u miru, kao potrošača i proizvođača, u sklopu nacionalne i međunarodne privrede. Ona ne izučava samo probleme pozadinskog obezbeđenja, razume se u njegovom najsavremenijem smislu reči, nego mnogo šire, tj. mesto oružanih snaga u mirnodopskoj privrednoj i društvenoj izgradnji, kao i efikasnost oružanih snaga kao velikog organizacionog, tehnološko-tehničkog i ekonomskog sistema. U tom pogledu vojna ekonomika koristi se dostignućima i rezultatima kako opštih ekonomskih nauka (političke ekonomije, ekonomike SFRJ, privrednog planiranja, finansija, organizacije i poslovanja preduzeća itd.) tako i opštih vojnih nauka (strategije, operatike, izgradnje oružanih snaga i dr.), pronalazeći svoje specifične metode istraživanja, u kojima paralelno egzistiraju vojni i ekonomski interesi, zahtevi i elementi. Koji će od njih u konkretnom slučaju imati prevagu, o tome na najcelishodniji način pruža rešenje vojnoekonomska analiza.

S obzirom na mesto i ulogu oružanih snaga u svakoj zemlji, vojno i budžetsko planiranje su tesno povezani. Od nivoa nacionalnog dohotka zavisi i procenat za narodnu odbranu, tako da raspodela nacionalnog dohotka između osnovnih domena opštedruštvenog angažovanja (lična potrošnja, društvena potrošnja, investicije, narodna odbrana itd.) predstavljaju prvorazredan strategijski problem za svaku zemlju, od najšireg društvenog ili državnog značaja. Od nivoa sredstava i dinamike njihovog priticanja u nacionalnom dohotku — kao spoljnjem kvantitativnom izrazu celokupne aktivnosti jedne zemlje u toku godišnjeg ili višegodišnjeg perioda, zavisi i način finansiranja oružanih snaga, što će reći njihovog kompleksnog obezbeđenja u naturalnom i novčanom obliku. A to je jedan od najznačajnijih aspekata njihove izgradnje i razvoja, jer se radi o materijalnoj bazi na kojoj treba dalje nadograđivati određenu fizionomiju oružanih snaga u kadrovskom, organizacionom, tehničkom i drugom pogledu. To znači da ne može biti reči o bilo kakvom ozbiljnijem razmatranju razvoja oružanih snaga u daljoj ili bližoj prošlosti i budućnosti, a naročito onom koje pretenduje na naučno

pristupanje problemu, ako tu nije neposredno prisutna kvantitativna i kvalitativna ekonomska analiza. Ali ne samo analiza koja treba da odgovori na pitanje koliko šta košta, nego i kakvi su sve ekonomski uzroci i posledice u vezi s tim. U savremenim uslovima vojna ekonomika postaje jedna od najvažnijih komponenata generalštabnih razmatranja i procena. Možda se nigde naučne metode tako svrsishodno ne apliciraju u domenu vojne veštine kao što je to slučaj sa kompleksnim ekonomskim analizama u generalštabnim procenama i odlukama. Ovakav položaj vojne ekonomike traži i određena kadrovska i organizaciona rešenja, kako bi se ekonomski način mišljenja što adekvatnije integrisao u procesu vojnog komandovanja i rukovođenja.

PREDMET VOJNE EKONOMIKE

Analiza predmeta istraživanja vojne ekonomike ukazuje na to da su u pitanju četiri grupe problema. To su: a) ciljevi i zadaci oružanih snaga, b) organizacija oružanih snaga, c) raspoloživa novčana i materijalna sredstva i d) način funkcionisanja oružanih snaga. Kompleksno praćenje ove četiri osnovne analitičke veličine vojne ekonomike omogućuje sagledavanje celokupne tehnologije opremanja, održavanja i kontrole izvršavanja postavljenih ciljeva i zadataka oružanih snaga u celini. Kroz Finansijski plan DSNO (ili tzv. vojni budžet u drugim zemljama) realizuje se dobrim delom tzv. parlamentarna kontrola vojske od strane društva, analizom planiranih utrošaka novčanih sredstava po pojedinim globalnijim zadacima, na osnovu komparacije sa pokazateljima iz Završnog računa. Međutim, za kompleksniju kontrolu vojske od strane društva neophodno je poznavanje kako zadataka tako i organizacije, odnosno načina funkcionisanja oružanih snaga u celini i pojedinih njihovih podsistema (KoV, RV, RM, TO i dr.).

CILJEVI I ZADACI ORUŽANIH SNAGA

Oružane snage SFRJ imaju kao osnovne ciljeve obezbeđenje mirnog razvoja samoupravnog socijalističkog društva, očuvanje nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta SFRJ. Radi ispunjavanja ovog osnovnog cilja one imaju određene zadatke koji se, naročito sa gledišta vojne ekonomike, moraju izraziti po obimu, strukturi, načinu i vremenu izvršenja. Ciljevi i zadaci oružanih snaga izražavaju se tehnologijom vojnog planiranja, kroz tzv. stablo primenljivosti i sl. Determinacija zadataka i njihovo kvantificiranje predstavlja osnov za dalja istraživanja u oblasti vojne ekonomike.

Ekonomika i organizacija su tesno povezane, tako da se ne mogu zamisliti jedna bez druge. Ekonomika nije mogućna bez organizacije, u kojoj se prate kako „ulazi” (ulaganja živog rada, novčanih i materijalnih sredstava) tako i „izlazi” (efekti, postignuti rezultati).⁴ Isto tako organizacija bez ekonomike je mrtva, standardna, jednom zauvek data, statična, pa prema tome vremenom i prevaziđena. Ekonomska analiza (upoređivanje ulaganja sa postignutim rezultatima) daje elemente za neprekidno usavršavanje i pojeftinjanje organizacije.

Oružane snage su takva specifična i ogromna organizacija koja neprekidno trpi promene usled demografskih, ekonomskih, geografskih, tehničkih, vojnih, društveno-političkih i drugih promena i zahteva. Zato je usavršavanje ove organizacije, zbog njene efikasnosti (borbene gotovosti) i pojeftinjenja njenog održavanja, u smislu manjeg opterećenja nacionalnog dohotka i životnog standarda stanovništva, jedno od suštinskih pitanja vojne ekonomike. I ne samo nje. Ali vojna ekonomika i tu može odigrati ogromnu ulogu, kako u teorijskom tako i primenjenom smislu, što do sada, ali ne njenom krivicom, nije bio slučaj. Oružane snage uopšte imaju vidove (u pojedinim najrazvijenijim zemljama čak 5, a opšte uzev, 3 tradicionalna vida), rodove (8—12) i službe (14—20); imaju mnoge jedinice i ustanove. Sve to uslovljava specifične forme i metode materialnog i finansijskog poslovanja. Tako, na primer, u JNA danas postoje tri načina finansiranja jedinica i ustanova. Remontne radionice i zavodi posluju po načelima oticanja i raspodele dohotka; vojne bolnice, domovi armije i neke druge ustanove su na kvotnom načinu finansiranja, a ostale jedinice i ustanove na klasičnom budžetskom principu finansiranja, uz određene elemente stimulativnog načina poslovanja.

Vojna ekonomika treba, pre svega, da analizira vrednosti pojedinih komponenata velikog armijskog sistema, odnosno sistema oružanih snaga. U SFRJ to su KoV, RV i PVO, RM, Teritorijalna odbrana i Civilna zaštita. Upoređivanjem očekivanih efekata u skladu sa opštom koncepcijom narodne odbrane, u različitim alternativama, sa cenom potrebnom da se ovi efekti ostvare, moguće je otpočeti proces istraživanja optimalnih rešenja za buduću projekciju oružanih snaga. Tim putem se može ići i dalje, definišući funkcije i uloge svih podsistema, jedinica i institucija, kao i njihove odgovornosti. Takvo pristupanje, pored ostalog, omogućuje uspostavljanje kriterijuma ekonomičnosti, vezanog za efekte koji se moraju pogodnim metodama postići. Zbir efekata svih komponenata u krajnjoj distanci definiše ukupnu borbenu moć i gotovost oružanih snaga. Tek tako projektovani sistem omogućuje realnu ocenu i sistematizaciju formacijskih položaja, odnosno radnih mesta, odnosno njihovo vrednovanje, s obzirom na očekivani uticaj na ukupne efek-

⁴ Dr Stevan Kukoleča: „Ekonomske principi u armijskom poslovanju”, časopis „Vojnoekonomski pregled”, br. 2—3 od 1970. godine

te. Prema tome, kao predmet vojne ekonomike ne javlja se samo materijalno-finansijsko poslovanje (i to shvaćeno u najsavremenijem smislu reči), nego i celokupna organizaciona koncepcija oružanih snaga, tekuća i perspektivna.

RASPOLOŽIVA NOVČANA I MATERIJALNA SREDSTVA

Kvantitativno posmatrano, predmet vojne ekonomike je onaj deo (procenat) nacionalnog dohotka koji se izdvaja za izgradnju i održavanje oružanih snaga zemlje. On predstavlja polaznu osnovicu za dalje analize. Na osnovu ovog relativnog pokazatelja formira se i apsolutni, tj. ukupan iznos novčanih sredstava stavljenih na raspolaganje sektoru narodne odbrane kroz Finansijski plan DSNO (u SFRJ) ili vojni budžet (u mnogim drugim zemljama). Kroz procenat nacionalnog dohotka koji se izdvaja za vojne potrebe, direktno se odražava stepen materijalno-ekonomskog razvoja i karakter društveno-političkih odnosa jedne zemlje na njene oružane snage u celini. Druga analitička podveličina unutar ove veličine jesu raspoloživa materijalna sredstva. Naime, u procesu svog postojanja, oružane snage iz godine u godinu akumuliraju značajna materijalna sredstva u vidu različitog naoružanja, opreme, municije, voznog parka i sl. S obzirom na to što mirnodopski kontingent oružanih snaga čini samo manji deo brojnog stanja stanovništva, dok ratni kontingent dostiže 10—25% od ukupnog brojnog stanja zemlje, vojna organizacija mora u svako doba, raspolagati određenim rezervama u naoružanju, opremi i drugim sredstvima neophodnim za kontinuelno održavanje naglo narasle ratne armije. U tom pogledu od značaja je kvantitativna analiza tri osnovna pokazatelja: SLEDUJE (po formaciji, normi, kriterijumu i sl.), IMA (na licu) i NEDOSTAJE-PRETICE. Na taj način moguće je sagledavanjem materijalnih i novčanih potreba i efekata donositi odgovarajuće mere u tekućoj vojnoj politici izgradnje armije, gde ekonomska komponenta, uz organizacionu, ima prvorazredno i dominantno mesto.

NAČIN FUNKCIONISANJA ORUŽANIH SNAGA

Izvršavajući svoje redovne i vanredne zadatke, oružane snage svake zemlje troše određena novčana i materijalna sredstva i angažuju živi rad, odnosno realizuju rashode i prihode. U proteklih 25 godina rashodi u JNA, odnosno „ulaganja”, praćeni su u najvećoj meri, iako ne potpuno, dok su prihodi, odnosno „efekti” praćeni ne potpuno, tj. samo onaj deo koji se neposredno kvantitativno odražavao u planu prihoda, ostvarenih najčešće pojedinim radovima i uslugama, prevashodno civilnom sektoru (prodaja MS iz zaliha, lečenje građanskih lica u vojnim bolnicama itd.). Međutim, komple-

tan „efekat“ oružanih snaga, tj. celokupan rezultat njihovog rada (obuka i sl.) nije kvantitativno izražavan, što je onemogućavalo provođenje mera ekonomičnosti, rentabilnosti i racionalnosti. Sve dok se ne utvrdi cena koštanja svakog vojnog zadatka (obuke, školovanja, vežbe, KŠRI, manevra, NIR-a, razvoja i sl.), svakog podsistema (KoV, RV i PVO, RM, TO) i sistema oružanih snaga u celini, nije moguće govoriti o naučnom prilaženju problemu izgradnje oružane sile u savremenim uslovima napregnutog privrednog razvoja.

Praćenjem troškova po pojedinim podsistemima i zadacima, ekonomika unosi stalan stvaralački nemir u proces neprekidnog usavršavanja organizacije oružanih snaga i njihovog materijalnog i finansijskog poslovanja u najširem i najsavremenijem smislu reči. JNA ima ogromne mogućnosti za racionalnim ulaganjima, za uštedama u procesu realizacije godišnjeg Finansijskog plana ali ne samo onim dolé u jedinicama nego i uštedama gore, u centru. One bi nastale kao posledica novih sistematskih rešenja koja stimuliraju ekonomičnost, rentabilnost i racionalnost. To znači uštede na vrhu, još pre nego što se otpuste novčana ili doture materijalna sredstva. Ušteda sama po sebi nije ekonomska kategorija. Međutim, izbor najboljeg rešenja u datim uslovima rezultanta je pre svega ekonomske analize.

DEFINISANJE VOJNE EKONOMIKE

Vojna ekonomika bi se mogla definisati na sledeći način: *fundamentalna naučna disciplina koja se bavi proučavanjem i formulisanjem principa i metoda u pribavljanju, raspolaganju i trošenju materijalnih i novčanih sredstava i živog ljudskog rada u različitim delatnostima vojnih jedinica i vojnih ustanova i oružanim snagama u celini*, s ciljem da se pri izvršavanju kvantificiranih zadataka u svim podsistemima i elementima, kao i pri materijalno-finansijskom obezbeđenju OS kao najvećeg organizacionog, tehničko-tehnološkog i ekonomskog sistema u jednoj zemlji, postignu maksimalno mogući rezultati, predviđeni perspektivnim i godišnjim planom, uz što manji utrošak materijalnih i novčanih sredstava i živog ljudskog rada. Vojna ekonomika sažima u sebi makro i mikro elemente i probleme, jer analizira kako OS u celini, tako i pojedine njihove podsisteme i elemente, kao što su osnovne jedinice i ustanove, remontni zavodi, vojne bolnice, domovi armije, radionice, perionice i sl.

PODELA I METOD VOJNE EKONOMIKE

Opštenarodna odbrana u SFRJ je jedinstven sistem koji se finansira iz dva različita izvora. JNA se finansira iz budžeta fede-

racije, a TO i CZ iz oko 500 budžeta osnovnih društveno-političkih zajednica (komuna, opština). S obzirom na različitu organizacionu strukturu ova dva podsistema narodne odbrane JNA i TO i CZ koju automatski mora da prati i ekonomika, vojna ekonomika se deli na dve granske ekonomike: Ekonomiku JNA i Ekonomiku TO i CZ. Njima bi se mogla kao posebna disciplina dodati i Ekonomika OS drugih država, s obzirom na različita organizaciona i druga rešenja u pojedinim zemljama i potrebu da se njihova iskustva prate i uopštavaju u SFRJ radi pronalaženja što pogodnijih sopstvenih rešenja.

U vojnim naukama uopšte koriste se i primenjuju različite metode, od kojih su najznačajnije: metoda materijalističke dijalektike, istorijska metoda, komparativna metoda, metoda posmatranja, metoda eksperimenta, metoda intervjuisanja — razgovora, metoda anketiranja, statistička metoda i metoda proučavanja dokumentacije.⁵ Na jedan ili drugi način vojna ekonomika se u svojoj aplikaciji služi većinom ovih metoda. Međutim ona ima i neke svoje posebne metode i instrumentarije, od kojih su najznačajniji: kvantitativna analiza, kvalitativna analiza, metod korelacije, bilansno planiranje, regionalno planiranje, sistem input—output, mrežno planiranje, normativni metod, analiza međusektorskih odnosa, linearno i nelinearno programiranje, dinamičko programiranje, metodi upravljanja konfliktnim situacijama, heurističko programiranje i dr.⁶ Savremeni metod i način donošenja vojnih odluka ne može se više zamisliti bez primene ovih metoda vojne ekonomike i naučne organizacije rada i rukovođenja u oružanim snagama.

OSNOVNI DOMENI VOJNE EKONOMIKE

U svetu je danas najafirmisaniji metod naučnog razvoja oružanih snaga, poznat pod imenom PPB (planiranje, programiranje, budžetiranje).⁷ Nema sumnje da je taj metod prevashodno ekonomski, mada ima i vojnih i političkih elemenata. Mi bismo gornji sistem formulisali kao PPFK (planiranje, programiranje, finansiranje, kontrola). Dok su finansiranje i kontrola bili dva najznačajnija aspekta vojne ekonomike u nas, naročito u prošlosti, a i danas, planiranje i programiranje su ne samo zapostavljeni nego i potpuno zaobiđeni, naročito ako se posmatraju suštinski, a ne formalno. Naime, delimično je i planiranje bilo u domenu istraživanja, ali je to do sada u našoj vojnoj ekonomici bilo opisivanje dosadašnje prakse i propisa koji je regulišu, a ne kao metod dugoročnijeg,

⁵ Detaljnije o tome vidi sledeći izvor: pukovnik Miljenko Živković „Metode vojne nauke i njihova primena”, koreferat za Simpozijum o vojnoj nauci, izdanje VVA, Beograd, april 1970. godine.

⁶ Detaljnije o tome vidi u sledećem izvoru: Petrić dr Jovan, diplomirani inženjer, „Analitičke metode za donošenje odluka”, naučno saopštenje na Simpozijumu o vojnoj nauci 22. i 23. juna 1970. godine, izdanje Više vojne akademije, Beograd — 1970. godine.

⁷ Planning, programming, budgeting.

naučnog i objektiviziranog razvoja oružanih snaga Tek donošenje „Tehnologije sistema i metodologije planiranja materijalno-finansijskog obezbeđenja razvoja JNA” 1969. godine i izrada „Perspektivnog plana materijalno-finansijskog obezbeđenja razvoja JNA 1971—1980. godine”, koja je u toku, predstavljaju prve ozbiljnije, mada skromne korake u tom pravcu.

PLANIRANJE

Ova aktivnost u JNA smatrana je i smatra se jednim od osnovnih zadataka MFO, počevši od CMFO pa sve do MFO IV stepena. Time je ona poprimila materijalno-finansijsko obeležje, što ju je odvelo u praktikizam, dok je vojna komponenta planiranja bila u nadležnosti drugih institucija, tako da njihova delatnost nije bila adekvatno koordinirana i međusobno uslovljena. Na taj način planiralo se po više pravaca, što je onemogućavalo kompleksnu i efikasnu izgradnju oružanih snaga, jer su često dolazile do izražaja centrifugalne tendencije, a planovi MFO su pre bili izraz subjektivnih želja nego objektivnih mogućnosti. Nepostojanje kvalifikovane institucije i nepostojanje odgovarajuće naučne discipline, koje bi bile najpozvanije da razvijaju ovu materiju, uslovlilo je degradiranje ove aktivnosti na administrativnu radnju. Tehnika planiranja bila je osiromašena i svela se na više ili manje uspešno manipulisanje kvantitativnim pokazateljima, koji su najčešće bili proizvod emirijskih zaključaka.

Planiranjem se razvija postupak za realizaciju usvojenih načela tzv. vojne politike i obaveza opštenarodne odbrane. Planovi koji odražavaju dugoročnu orijentaciju zasnivaju se više na predviđanjima budućih strategijskih koncepcija, a manje na konkretnim mogućnostima. Međutim, brz vojnotehnički razvitak i povećavanje troškova za odbranu, koje je s tim povezano, zahtevaju dugoročnije planiranje i odlučivanje. U vezi s tim neophodno je da ciljevi planiranja budu usaglašeni sa mogućnostima planiranja. Buran vojnotehnički razvitak menja faktore tehničkog planiranja tako brzo, da su pouzdanije prognoze za duži vremenski interval jedva moguće. Na sektoru tehnike uopšte, a vojne napose, period duži od 10 godina može se planski obuhvatiti samo na bazi trend-analize. Da bi ovakva analiza bila što realnija, moraju se neprekidno imati u vidu svi demografski, tehnički, ekonomski, organizacioni, vojni, politički, socijalni i drugi faktori i promene koje se moraju neprekidno analizirati. Pri ovome se najbolje sagledava uzajamna povezanost taktike, tehnike, organizacije, ekonomike i strategije.

Savremene oružane snage, zbog zahteva čvrstine, kontinuiteta, borbene gotovosti i dr., kao jedinstven sistem, a s obzirom na opštedruštvenu ocenu njihove efikasnosti, objektivno i subjektivno se teško prilagođavaju situaciji koja se neprekidno menja. Planiranje u tom pogledu ima izvanredno delikatnu funkciju u procesu evolutivnih promena u organizacionom ustrojstvu oružanih snaga kao

sistema i pojedinih vidova, rodova, službi, jedinica i ustanova, kao podsistema i elemenata, nastalih kao posledica materijalno-ekonomskih i društveno-političkih kretanja, uz kontinuelno održavanje oružanih snaga u celini na najviše mogućnom stepenu borbene gotovosti.

Planiranje, naučno shvaćeno, predstavlja metod najoptimalnijeg razrešavanja suprotnosti između potreba i mogućnosti, jer su one, po pravilu, u neprekidnom raskoraku, nastalom objektivno, zbog neravnomernog razvoja i različitog uticaja pojedinih faktora i elemenata u određenim vremenskim intervalima. Prema tome, planiranje se javlja i kao određeni metod zauzimanja stavova, tj. određivanja metoda i načina delovanja u budućnosti. Iako po svojoj konstituciji odbojne na takve uticaje, oružane snage se sve više moraju oslanjati i na rezultate i istraživanja jedne nove naučne discipline — futurologije.

PROGRAMIRANJE

Zbog potpunog izostajanja ovog domena u našoj vojnoj ekonomici do sada, objektivno smo se suočavali sa provođenjem tzv. mikro-vojne ekonomike (tj. uštedama u novčanim i materijalnim sredstvima u jedinicama i ustanovama posle tzv. otpuštanja novčanih i dotura materijalnih sredstava) i zapostavljanjem tzv. makro vojne ekonomike (kroz nova sistemska rešenja koja obezbeđuju uštede još pre realizacije određenih projekata — programa). Na sektoru planiranja i programiranja pronađeni su naučni metodi i tehnička pomagala, sposobni da reše složene procese i obrade veliki broj informacija. To omogućava optimalnu upotrebu snaga u odnosu na troškove i efekat.

Savremeni vojni analitičar i programer mora znati da formuliše (ili projektuje) problem, odabere odgovarajuće ciljeve, definiše relevantne, značajne sredine ili okolnosti u kojima treba testirati alternative, proceniti verodostojnost troškova i drugih podataka i iznalaziti nove sisteme ili alternative koje se procenjuju. Ponekad će se dogoditi da kvantitativna analiza ukazuje na razvitak događaja u više pravaca koji su iste verovatnoće. Za takve slučajeve izrađuju se alternativna rešenja—planovi. Ova rešenja, odnosno planovi, predstavljaju varijante ukupnog sistema planiranja, a moraju biti potpuno razrađeni da bi se prema konkretnoj situaciji moglo postupiti prema jednom od njih, najpogodnijem.

Pod programiranjem se podrazumeva identifikacija opštedruštvenih resursa zemlje koji, kao materijalna baza, treba da doprinesu svoj udeo u realizaciji namene, uloge i efikasnosti oružanih snaga. Ovo praktično znači da planiranje treba raščlaniti na programe, pa od svih raspoloživih programa, analizom sistema i

podсистema, doći do najekonomičnije varijante. Kao što je poznato, efektivnost je stepen ispunjavanja vojnog zadatka. Kod sistema naoružanja, na primer, efektivnost determiniraju: tehnička sigurnost ovog sistema, dejstvo na cilj, osetljivost sistema i greške ljudstva koje se ne mogu isključiti. Jedinstveni faktor, nastao u sučeljavanju troškova, s jedne, i efektivnosti, s druge strane, ukazuje na to kakva se relativna vojna efikasnost i kakvim troškovima može postići. Kod mnogih savremenih sistema naoružanja samo neznatno povećanje efektivnosti zahteva nesrazmerno visoke dodatne materijalne i novčane utroške. Ako, na primer, verovatnoća uništenja određenog cilja iznosi 50%, onda će 100 projektila, od ukupno 100 ciljeva, uništiti 50%; 200 projektila će uništiti 75% ciljeva; 400 projektila 94% ciljeva, a 500 projektila će uništiti samo 97% ciljeva. Procentualno povećavanje efektivnosti za 3%, tj. od 94% na 97%, košta isto toliko koliko i povećavanje od 50% na 75%, tj. za 25%.⁸ Na taj način ukupni troškovi za različite stepene efektivnosti, tj. analiza sistema naoružanja, javljaju se kao rezultanta i funkcija timskog rada u kome vojni ekonomisti imaju istaknuto mesto.

U inostranstvu se izučavanje velikih sistema objedinjuje u specijalnoj naučnoj disciplini, koja je nazvana „Analiza sistema”. Za rad u ovoj oblasti stvorene su velike naučnoistraživačke organizacije i administrativni aparat koji rukovodi njihovom delatnošću. Nagovešteno osnivanje Fakulteta organizacionih nauka pri Univerzitetu u Beogradu, uz postojanje smera organizacionih nauka na Ekonomskom fakultetu u Beogradu od 1970. godine, donekle će doprineti afirmaciji ove grane nauka u SFRJ, za koju će JNA i TO, po svojoj konstitucionalnosti i ustrojstvu, svakako biti značajno zainteresovane. To može dati podstreka i za osnivanje posebne katedre na Višoj vojnoj akademiji, koja bi se specijalizirala za analizu vojnih sistema, čime bi umnogome bio olakšan rad vojnih planera, bilo da se u užem smislu bave operativnim, stratejskim ili ekonomskim planiranjem.

Da li je jedna varijanta plana dobra ili ne, moguće je doneti kvalifikovanu ocenu i merodavan sud tek posle kibernetičkog sagledavanja svih posledica i efekata koje proizvodi, odnosno komparacije troškova i efekata. Za jednu varijantu plana ne sme se odlučiti pre nego što se sagledaju sve konzekvence, na svim nivoima realizacije plana. A takvo pristupanje problemu je veoma složeno, naučno, iziskujući metodologiju, aparaturu i kadrove određenih kvalifikacija i specijalizacije.

FINANSIRANJE

Posle izrade plana, kao i izbora njegove najpovoljnije varijante, dolazi finansiranje projekta kao logična posledica prethodnog

⁸ Charles J. Hitch: „H. Rowan Gaither Lectures in System Science”, California — 1965. godine.

fiksiranja cilja i izbora rešenja. To znači da se tek u ovoj fazi vojne ekonomike susrećemo sa materijom koju smo do sada poznavali kao MFP (materijalno-finansijsko poslovanje). U okolnostima ovako koncipirane vojne ekonomike kao fundametalne naučne discipline, materija MFP javlja se, kvantitativno i kvalitativno, u sasvim novom svetlu, jer se iziskuju analize i rezultati zasnovani na proverenim naučnim principima mnogih ekonomskih nauka (u SFRJ ih ima danas 34 na ekonomskim fakultetima). Tu više nije u pitanju samo deskripcija postojećeg i prošlog stanja, već kreativni razvoj ove materije koja zadire u više oblasti: nabavka MS, radovi i usluge u zemlji i inostranstvu; platni sistem u oružanim snagama; radovi i usluge u sopstvenoj režiji; sprovođenje opštih ekonomskih principa poslovanja u pojedinim armijskim delatnostima (ishrana, remont i održavanje sredstava, zdravstvena zaštita, štamparska delatnost, izdavačka delatnost, obuka i vaspitanje, školovanje i sl.); izvori finansiranja i režim sredstava; regulativni instrumenti i mere; praćenje troškova; evidencija i analiza; kontrola itd.

Odobranje godišnjih materijalno-finansijskih planova i tromesečnih planova rashoda i prihoda, sa otvaranjem akreditiva jedinica i ustanovama JNA manje-više u svim sedištim SDK širom Jugoslavije, nije više samo rutinska radnja finansijske službe ili neke druge institucije OS, već svojevrsno odobranje kompleksnog plana života i rada jedinice — ustanove u toku jedine godine, akreditovanje starešine ove ustanove da u toku narednih meseci na najbolji mogućan način raspolaže dodeljenim sredstvima. To sada prerasta u ekonomski čin prvog reda. Rukovođenje i upravljanje ljudima i raspolaganje MS i novcem javlja se kao integralni izraz funkcije opštenarodne odbrane u mirnodopskim uslovima. Komandant jedne divizije JNA raspolaže svake godine materijalnim i novčanim sredstvima čija je vrednost ravna ukupnoj, na primer, vrednosti jednog ogromnog kombinata teške industrije u SFRJ.

Jugoslovenska narodna armija, kao savezna budžetska ustanova, koja se centralizovano finansira iz jednog izvora (Finansijskog plana DSNO koji je deo Saveznog budžeta, čije su jedinice i ustanove locirane manje-više na svim delovima teritorije Jugoslavije, s jedne, kao i decentralizacija u privredi i društvu, s druge strane, predstavljaju objektivno protivurečne koncepcije, koje međutim upravo moraju egzistirati. Ovo zbog ustrojstva i namene oružanih snaga, s jedne, i potrebe razvijanja samoupravnih odnosa u jugoslovenskom društvu, s druge strane. To nikako ne znači da mnoga samoupravna načela već na određen način ne krče svoj put i u JNA i TO. Međutim, organizacija i ustrojstvo oružanih snaga iziskuju da se njima komanduje i rukovodi iz jednog centra, s obzirom na mogućnost iznenadne agresije i sl., pa samim tim i da se jednoobrazno snabdevaju i finansiraju iz jednog centra. Ni za jednu drugu organizaciju u Jugoslaviji ne donosi državni organ propis o visini ličnih dohodaka, kao što je to slučaj sa JNA, odnosno sa Uredbom o platama aktivnih vojnih lica koju donosi SIV. Međutim, tzv. armijski dinar bilo kao sredstvo materijalno-finansijskog pla-

na jedinica i ustanova JNA ili kao sredstvo ličnih prinadležnosti aktivnih pripadnika, nije isti, na primer, u Sloveniji i Makedoniji itd., zbog različitih troškova života, nivoa privredne razvijenosti i sl., jer se nejednako odražavaju kako na kupovnu moć pojedinih jedinica i ustanova, tako i aktivnih vojnih lica i članova njihovih porodica. Cena zdravstvenih usluga, električne energije, vode, prehrambenih artikala, komunalnih usluga i dr., različita je u pojedinim republikama i pokrajinama Jugoslavije, što stvara posebno teškoće planskim organima JNA pri pravičnoj raspodeli novčanih i materijalnih sredstava radi redovnog izdržavanja jedinica i ustanova. Osim normativa koji imaju jedinstvenu važnost na teritoriji cele Jugoslavije moraju se koristiti i tzv. korektivni faktori, kako bi se sve jedinice i ustanove JNA, pa samim tim i svi pripadnici oružanih snaga, stavili na startu u ravnopravan položaj. U tom pogledu vojna ekonomika ima izvanredno značajnu ulogu.

Između jedinica i ustanova JNA i jedinica i službi TO i CZ postoje značajne razlike u procesu realizacije vojne ekonomike. Dok su sve istorodne jedinice i ustanove JNA ravnomerno snabdevene novčanim i materijalnim sredstvima, zahvaljujući centralizovanom finansiranju i normiranom snabdevanju, jedinice i službe TO i CZ su vrlo neravnomerno snabdevene novčanim i materijalnim sredstvima, pre svega zato što su ekonomske mogućnosti pojedinih komuna različite. Štaviše, strategijski najznačajnije komune, dobrim delom i u pograničnim pojasevima, raspolažu, zbog nižeg stepena ekonomske razvijenosti, manjim sredstvima i fondovima za finansiranje potreba TO i CZ. Međutim, ukoliko sve komune nisu ravnomernije materijalno i finansijski obezbedile svoje jedinice i službe TO i CZ, to može negativno uticati na celokupan sistem narodne odbrane. Štaviše, to se može direktno negativno odraziti i na susedne komune koje su ekonomski snažnije, ukoliko gravitirajuća im komuna nije na približno istom nivou materijalnog i finansijskog obezbeđenja TO i CZ. U tom pogledu ekonomika i organizacija paralelno jedna drugoj potpomažu u stvaranju što efikasnijeg sistema, u blagovremenom otkrivanju njegovih eventualnih slabih karika i neadekvatnih rešenja, kako bi se kontinuelno usavršavao sistem opštenarodne odbrane sve do svoje optimalne veličine odnosno nivoa.

KONTROLA

Završavajući ciklus osnovnih domena vojne ekonomike, kontrola izvršavanja planiranih, programiranih i finansiranih zadataka i projekata javlja se kao vrlo značajna funkcija savremenog vojnog rukovođenja u celini. Ekonomski posmatrano, kontrola u JNA se do 1969. godine zasnivala pretežno na prethodnoj kontroli i reviziji materijalnog i finansijskog poslovanja, čime je njena funkcija, kao

i kod planiranja, takođe bila degradirana na administrativno upoređivanje realizovanih prihoda i izvršenih rashoda u duhu sa postojećim zakonskim propisima. Donošenjem „Uputstava o načinu sastavljanja i odobravanja završnih računa vojnih jedinica i vojnih ustanova” decembra 1969. godine, učinjen je, paralelno sa stupanjem na snagu i nekih drugih stimulativnijih oblika i načina finansiranja, krupan zaokret u tom pogledu, mada vojna ekonomika ne bi smela da bude zadovoljna njima, jer je aspekt ekonomske kontrole mnogo širi i kompleksniji.

Nedostaju ekonomske trend-analize, kako bi se protekli perioda osvetlili na način koji pruža ogromne mogućnosti za donošenje svrsishodnijih rešenja u budućnosti. Komparativna kvantitativna analiza pulsirajućih faktora vojne potrošnje može otkriti mnoge negativne unutrašnje procese i blagovremeno signalizirati za preduzimanje odlučujućih mera. Primera radi uzećemo obim budžetskih izdataka i brojno stanje oružanih snaga nekih država, posmatrajući ih kroz prizmu vojnotehničke revolucije. U jeku drugog svetskog rata SAD su 1944. godine, sa 12,500.000 vojnika, trošile na vojne rashode 89,9 milijardi dolara. U toku 1969. godine one sa oružanim snagama od cca 3,1 miliona vojnika troše u vojnom pogledu 76,6 milijardi dolara.⁹ Iako se u prvom periodu radi o klasičnom ratnom stanju, a u drugom o relativno mirnodopskom, sa četiri puta manje vojnika troše se približno ista novčana sredstva, što znači da je održavanje oružanih snaga poskupelo za oko 4 puta (400%), prevashodno zbog sve skupocenije i složenije vojne opreme i naoružanja. JNA je trošila 1956. godine 25% sredstava iz Finansijskog plana DSNO za lične rashode, a 1969. godine već oko 45% za iste svrhe. To znači da je samo 55% sredstava iz Finansijskog plana DSNO preostalo za funkcionalne, materijalne i druge rashode. Iako se u prvom slučaju radi o visokorazvijenoj zemlji, koja je istovremeno i jedan od protagonista trke u naoružavanju, a u drugom o srednjerazvijenoj zemlji koja provodi politiku nesvrstavanja, ipak se ovi komparativni pokazatelji na određen način moraju uzimati u obzir radi planiranja u budućnosti. U vezi s tim, sasvim ozbiljno, postavlja se pitanje materijalne osnovice modernizacije JNA, kada gotovo svaki drugi dinar odlazi na lične rashode. Sledeći dalje logiku ove analize, može se postaviti pitanje da li je procenat od cca 6% nacionalnog dohotka dovoljan za vojne rashode SFRJ u savremenim uslovima. Utoliko pre i više su plate aktivnih vojnih lica najčešće na nezadovoljavajućem nivou. Globalno posmatrano, 6% je prosek vojnih izdataka za jednu srednjerazvijenu zemlju. Iz toga proizilazi da uzroke ovako velikih ličnih rashoda treba tražiti na drugoj strani, naime u nedovoljno ekonomičnoj i racionalnoj organizacionoj strukturi i načinu funkcionisanja OS kao velikog sistema i pojedinih pod-sistema i elemenata. Tako iz ekonomskih analiza, kreativno i smelo usmerenih, proizilaze značajna upozorenja u pogledu daljeg organi-

⁹ Ljubomir Petrović: „Vojna sila u savremenom društvu”, članak u časopisu „Međunarodna politika”, broj 458 od 1. maja 1969. godine.

zacionog, kadrovskog, personalnog, tehničkog i drugog razvoja oružanih snaga u celini i pojedinih podsistema i elemenata.

Iz priznanja statusa fundamentalne naučne discipline, tesno povezane sa nekim tehničkim i organizacionim naukama, vojna ekonomika crpeće snagu za nove poduhvate i istraživanja koje nameće buran proces naučnotehnološke i vojnotehničke revolucije.

Odlučujući uticaj ekonomskih uslova na organizaciju oružanih snaga, strategiju i taktiku, o čemu su još pre jednog stoleća klasici marksizma izrekli nedvosmislen sud, još nije dobio pun i pravi izraz u konstituisanju takvih naučnih disciplina kao što su ratna ekonomika i vojna ekonomika. Afirmacija principa vojne ekonomike obogaćuje vojnonaučnu misao za jednu od vrlo značajnih dimenzija.

pukovnik *Marin PEKORARI* — O PREDMETU I KLASIFIKACIJI
VOJNE NAUKE

1

Vojna nauka kao društvena nauka ima određeno mesto u sistemu nauke koje se bave ratom i oružanom borbom.

Rat je postepeno postao složeni društveni proces, gde je uloga nauke sve dominantnija, te je normalno da „ratna veština“ nije mogla biti dovoljna da, na naučnom nivou, obuhvata celokupnu delatnost teorije i prakse pripreme i vođenja rata.

Zbog toga se sada susrećemo sa različitim stavovima o sledećim pitanjima: šta je vojna nauka, šta je ratna veština, šta je njihov predmet, kako se međusobno odnose, odnos prema drugim naukama, itd.

Smatram da bi posle ovog Simpozijuma trebalo prihvatiti makar uslovno pojmove koji se u svetu već upotrebljavaju, ne insistirajući da baš u svim pitanjima tražimo „specifičnost“ i time odugovlačimo diskusiju godinama, gde treba i gde ne treba. Ovo bi trebalo i iz praktičnih razloga, a u prvom redu radi privlačenja mlađih ljudi, u većem broju, „naučnom radu“, koji će imati priznati status i omogućiti sticanje naučnih zvanja sposobnim naučnim radnicima koji se bave problemima iz domena vojne nauke, a što je još uvek zbog pomenutih dilema onemogućeno.

Kao i svaka druga i vojna nauka ima svoju „veštinu“. Možda je razlog čestih nesporazuma u tome što smo nasledili pojam „ratna veština“ iz vremena kada su se priprema oružanih snaga i vođenje oružane borbe mogli identifikovati sa pojmom priprema i vođenja rata.

Ako prihvatamo činjenicu da je „rat složena društvena pojava koja predstavlja organizovanu oružanu, ekonomsku, političku i

ideološku borbu između određenih društvenih klasa ili država radi postizavanja određenih ekonomskih i političkih koristi", možemo zaključiti da je rat predmet izučavanja mnogih nauka, moglo bi se reći da je posredno ili neposredno predmet izučavanja svih nauka. Postoje, međutim, neke nauke koje su jače angažovane u tom procesu, pa su stvorene „vojnonaučne discipline" koje označavaju posebnu usmerenost nekih nauka problematici rata.

Sadržaj rata je, prema tome, postao obiman i složen, tako da nijedna pojedinačna društvena delatnost, nijedna pojedinačna nauka ne bi mogla da taj sadržaj obuhvati. U svakom slučaju, savremeni rat je širi pojam od pojma oružane borbe.

Pojam rata podrazumeva primenu oružanog nasilja i sredstva oružanog nasilja, te rata ne može biti bez oružane borbe, koja je uvek prisutna i njegov glavni sadržaj. Zbog toga, u teoretskom smislu ne možemo prihvatiti tumačenje da je rat i „hladni rat", „ekonomski rat", „psihološki rat", itd.

Ovo potvrđuje i praksa kategorizacije raznih sukoba posle drugog svetskog rata („rat", „sukob", „slučaj", itd.).

Ukoliko bi predmet vojne nauke bio pripremanje i vođenje rata u celini, vojna nauka bi postala preširoka i heterogena a ljudi koji se bave vojnom naukom bili bi, u stvari, svaštari koji ne bi mogli sagledati do kraja ni jednu stranu rata.

Ako prihvatamo i drugu činjenicu, da je rat nastavak politike drugim sredstvima, da interesi i ciljevi politike primarno utiču na izbijanje i karakter rata, da politika odlučuje o primeni rata, određuje cilj i početak, protivničku i savezničku stranu, bitno utiče na koncepciju pripremanja i vođenja rata i na smer izgradnje vojne doktrine, onda moramo zaključiti da rat u celini može biti isključivo predmet politike.

Politika ima rukovodeću ulogu u odnosu na rat. Sve druge nauke mogu imati za predmet svoje delatnosti samo pojedine specijalne — uže oblasti rata. Otuda i pojam vojne politike koja se odnosi na sve aspekte pripremanja i vođenja rata. Vojna politika je uži domen opšte politike kao i ekonomska, socijalna, kulturna, itd.

Svako drugo rešenje moglo bi usloviti dominaciju vojnog faktora u pripremanju i vođenju rata, što bi uslovilo neminovnu militarizaciju društva i bilo u suprotnosti sa težnjom našeg samoupravnog društva da se sve delatnosti, pa prema tome i pripreme i vođenje rata, podružavaju.

Vojna politika, baveći se ratom u celini, angažuje sve ostale nauke, u pripremanju i vođenju rata. Sve nauke sigurno obuhvataju celokupnu delatnost u ratu, jer bi bilo nelogično da u današnje doba postoje još delatnosti koje nisu podvrgnute naučnoj analizi.

Već smo ranije rekli da ne može biti rata bez oružanog nasilja, bez oružane borbe. Ova delatnost u ratu oštro se razlikuje od svih drugih pojava. Lenjin je pisao: „Ali oružani ustanak je naro-

čiti oblik političke borbe, koji je potčinjen naročitim zakonima, o kojima treba pažljivo razmisliti”.

Oružana borba nije zbir slučajnosti, već objektivno postojeća stvarnost materijalnog sveta i društvenog života. Oružana borba ima sve bitne komponente da bude predmet posebne nauke i veštine. Njenim pojavama ne bavi se u celini nijedna druga nauka, a ona je, po pravilu, najvažniji sadržaj rata.

Vojna nauka je, prema tome, sistem znanja u oružanoj borbi, o njenim pojavama, pripremanju i vođenju. Vojna nauka objašnjava suštinu zakona i uzroke specifičnih pojava oružane borbe i u tu svrhu ona ima svoje teorije, naučne i hipotetičke i različite metode kojima se služi u otkrivanju naučnih istina. Na osnovu sumiranja postojećih znanja i objašnjenja pojava, vojna nauka predviđa karakter, sadržaj i oblike oružane borbe.

Kao i svaka druga nauka, vojna nauka ima svoju veštinu. To je delatnost ljudi u oružanoj borbi, kako u njenom pripremanju tako i vođenju. Oslanjajući se na utvrđena znanja, principe i stavove, veština ih sprovodi u praksi, ali ona predstavlja stvaralački odnos prema praksi, koja se sastoji u svesnom, planskom i misaonom usmeravanju prakse oružane borbe.

Vojna nauka je, dakle, naučna osnova za svoju „veštinu”.

Namerno sam izbegavao upotrebu termina „ratne veštine” i predložio da se zameni terminom „vojne veštine”. Znači „vojna nauka” sa svojom „vojnom veštinom”, dok bih termin „ratna veština” ostavio u domenu politike, s tim da se označi kao „delatnosti ljudi u pripremanju i vođenju rata”.

Time bi, po našem mišljenju, bio rešen odnos opšte politike „vojne politike”, „vojne nauke” i „vojne veštine” (vidi šemu 1).

Istovremeno smo definisali i predmet vojne nauke.

II

U pogledu klasifikacije vojne nauke ne bi trebalo zamagljivati celinu raznim „sistemima i podsistemima”, već izdvojiti, u odnosu na određene predmete, „čistu” vojnu nauku od vojne delatnosti ili angažovanosti drugih nauka u vojnoj problematici.

Zašto, na primer, izdvajati teoriju vojne organizacije, teoriju u rukovođenju i komandovanju, teoriju transporta i snabdevanja (logistika), vojnu teoriju, pa čak i vojnu geografiju i topografiju klasificirati u opšte vojne nauke, kada su one samo uže discipline nauke kojoj pripadaju. Isto važi i za ostale vojnotehničke naučne discipline, vojnoekonomske i društvene naučne discipline i vojno-medicinske i biološke naučne discipline.

Vojna nauka je teorija i praksa oružane borbe, koju u potpunosti obuhvata, koristeći rezultate svih drugih nauka, pa, prema tome, i geografije, istorije, organizacije, upravljanja i rukovođenja, itd.

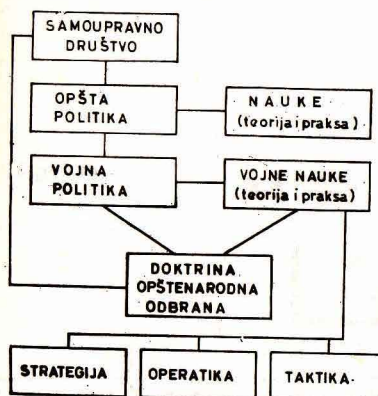
Interdisciplinarnost modernog naučnog rada zahteva, u prvom redu, strogu podelu rada da bi se moglo uvek odrediti šta je posebno a šta zajedničko.

Zbog toga u klasifikaciji treba precizno definisati vojnu nauku i njen odnos sa svim ostalim naukama pretpostavljajući da će interdisciplinirani rad sa različitim naukama biti vrlo različitog intenziteta (vidi šemu 2).

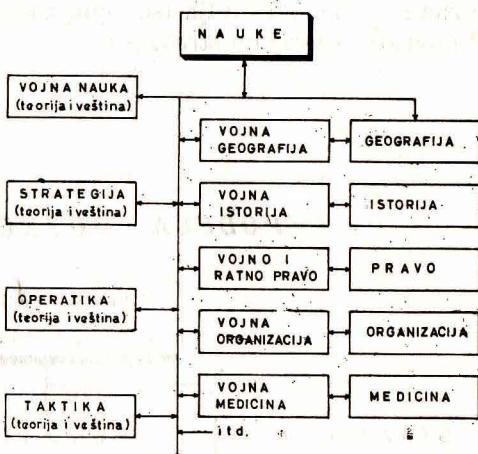
Prilog 1

Prilog 2

KLASIFIKACIJA VOJNE NAUKE I VOJNE VEŠTINE



ODNOS VOJNE NAUKE SA DRUGIM NAUKAMA



Klasifikacija vojne nauke i njen odnos sa drugim naukama ne utiče na organizaciju i odnose unutar same vojne organizacije, gde su odnosi rešeni subordinacijom. Zbog toga ne treba klasifikaciju opteretiti postulatima i idejom subordinacije pa i šematizmom organizacije.

III

Vojna nauka (teorija i veština) deli se na tri grane
 strategiju,
 operatiku i
 taktiku.

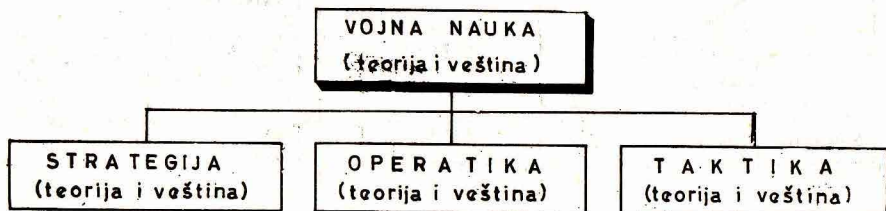
Vojna nauka nije, dakle, sistem nauka već nauka koja se deli na grane.

Smatram da je u referatu, a posebno u koreferatima, dosta pisano o ovoj materiji, te ću samo ponoviti:

a) Strategija je teorija i praksa pripremanja i vođenja oružane borbe u celini, primene u borbi strategijskih sredstava i upotrebe, usklađivanje operacija, kojima se ostvaruje cilj strategijskog značaja. Strategija je najviša grana vojne nauke. Ona je u neposrednoj vezi sa politikom i ekonomikom, deluje na osnovu ciljeva i zadataka politike, utemeljena na istraživanjima političke nauke i, u isto vreme, važan elemenat o kojem politika mora voditi računa u svojim procenama. Ona je jedinstvena i njome se rukovode svi delovi oružanih snaga. Proizilazi iz doktrine opštenarodnog odbrambenog rata i jedinstvena je koncepcija za pripremanje i vođenje oružane borbe. Postavlja osnovne zadatke operatici, ali operatika vrši povratni uticaj na strategiju.

PODELA VOJNE NAUKE

Prilog 3



b) Operatika je teorija i praksa pripremanja i izvođenja operacija. Ona se manje bavi izučavanjem opštih društvenih uslova nego strategija, mada karakter koncepcije opštenarodne odbrane zahteva i na nivou operatike šire vojno-političko razmatranje. Operatika je niža grana od strategije. Ona prima osnovne zadatke od strategije i postavlja osnovne zadatke taktici. Operatika vrši povratni uticaj na strategiju, a taktika na operatiku.

c) Taktika je teorija i praksa pripremanja i vođenja bojeva i borbi. Ona se deli na opštu taktiku i taktiku vidova i rodova. Taktika je niža grana od operatike. Ona od nje prima osnovne zadatke. Vršiti povratni uticaj na operatiku.

Ponovio sam opšte poznate činjenice zbog toga što smatram da je vojna nauka jedinstvena, jer se bavi jedinstvenim predmetom — oružanom borbom. Strategija, operatika i taktika su delovi celina, što određuje njihov međusobni odnos. Zbog toga ne vidim potrebu da se grane jedinstvene nauke tretiraju kao nauke, pored ostalog i zbog toga što i druge nauke imaju svoju strategiju i svoju taktiku, dok je operatika za sada isključivo grana vojne nauke.